07.09.22р. 25гр. укр. мова

Доброго дня! Тема уроку. Основні типи словників. Довідкові медіаресурси

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:
moshev2020@icloud.com

ХІД УРОКУ

1. Перегляньте відеоурок. Основні типи словників. Довідникові медійні ресурси.
https://www.youtube.com/watch?v=y3_yc3KLOJk

Лексикографія як наука мовознавства

Термін лексикографія (від гр. lexikon - словник, grapho - пишу) називає:

а) розділ мовознавства, що визначає теоретичні принципи укладання словників, вивчає типи словників;

б) процес збирання слів певної мови, упорядкування їх опис словникового матеріалу;

в) сукупність словників певної мови і наукових праць з цієї галузі.

Коротко зміст розділу „лексикографія“ визначають кількома словами: це наука про словники, наукова методика та мистецтво складання словників.

Словникова справа, або лексикографія, має на Україні давні й славні традиції. Перший словник було створено ще наприкінці XVI ст.. А виданий у Києві у 1627р. словник ПамваБеринди, в якому слова старослов?янської мови перекладалися на тогочасну книжну українську мову, здобули загальне визнання не тільки на Україні і в Росії, але також у Польщі та Молдавії.

Першим словиком сучасної української мови вважається словничок, доданий І.П. Котляревським до його поеми „Енеїда“, І.П. Котляревський є, таким чином, зачинателем не тільки нової української літератури, а й нової української лексикографії. Протягом XIX і на початку XX ст. було видано немало словників, переважно українсько - російських та російсько -

українських. Всі вони, звичайно, вже застаріли і тепер цікаві для нас переважно як історичні пам'ятки. Серед словників дореволюційної доби треба виділити, однак, „Словарь української мови", упорядкований Б.Д. Грінченком. Словник Бориса Гринченка в чотирьох томах був виданий у Києві в 1907 - 1909 рр., а потім не раз перевидавався (останнє видання - 1958 р.). Словник містить понад 70 тис. слів української літературної і народної мови XIXст., перекладених або витлумачених російською мовою. Свого часу він був відзначений премією Російської Академії наук. Словником Бориса Грінченка цікавився В.І. Ленін і зберігав його у своїй бібліотеці. І тепер словник Б. Гринченка має велике наукове значення, хоч пояснення багатьох слів, особливо суспільно - політичної сфери, є для нас неприйнятливими.

Справжній розквіт української лексикографії розпочався після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Було створено десятки словників різного типу. Практичне значення серед давнішніх словників і в наш час зберігають насамперед „Російсько - український словник" 1948 р. (останнє видання - 1961 р.) за редакцією М.Я. Калиновича і кілька останніх видань „Орфографічного словника" І.М. Кириченка.

Користування словниками різних типів не тільки підвищує грамотність і знання мови, а й розширює кругозір людини, підносить загальний рівень її культури. Словники розширюють світогляд людей. У них представлено знання, якими володіє людство у певну епоху, з різних галузей науки, техніки, мистецтва, Їх заслужено називають супутниками цивілізації.

Словники відіграють значну роль у нормалізації мови, поширенні мовних норм, у піднесенні мовної культури. Вони служать довідниками про те, як правильно вимовляти і писати слова, як тлумачити значення слів, як виникло це значення, якого походження слово.

Цінну пораду користуватися словниками для поповнення знань, для піднесення культури мовлення образно висловив М.Т. Рильський:

Не бійтесь заглядати у словник -

Це пишний яр, а не сумне провалля.

Плекайте, як дбайливий садівник,

Достиглий овоч у Грінченка й Даля.

Не майте гніву до моїх порад

І не лінуйтесь доглядать свій сад.

Типи словників

Філологічні словники містять інформацію про слова. Існують різні типи філологічних словників. Більшості людей відомі **двомовні словники**: до них ми звертаємося під час вивчення іноземних мов, перекладу текстів з однієї мови на іншу (наприклад, з української мови на англійську).

Надзвичайно різноманітними є одномовні словники. Відомості про правильне написання слів можна дізнатися в **орфографічному словнику**, про те, як треба вимовляти слово, – в **орфоепічному** словнику (тобто словнику правильної літературної вимови).

Етимологічні та історичні словники описують походження слова, його шлях у мові, всі зміни, які відбулися з ним на цьому шляху.

Граматичні словники містять інформацію про морфологічні та синтаксичні властивості слова; у **зворотних словниках** слова розміщені за алфавітом їх кінцевих літер (іноді це потрібно для деяких лінгвістичних досліджень).

Існують також **словники іншомовних слів, термінологічні, діалектні, словники мови письменників, словники мовленнєвих помилок та труднощів.** Словник може охоплювати не всю лексику мови, а певні групи слів: такими є **словники синонімів, антонімів, омонімів** або **паронімів.**

Цей перелік був би неповним без двох типів словників, що мають найдавнішу лексикографічну традицію. Це **тлумачні** та **ідеографічні словники.** І в тих, і в інших пояснюється значення слова. Але в тлумачному словнику слова розміщені в алфавітному порядку, а в ідеографічному – за групами, які виділяються на підставі деяких спільних властивостей речей та понять (наприклад, таких: «людина», «тварина», «дія», «фізична властивість» і т. ін.).

Сучасна лексикографія розвивається за двома основними напрямами. Один – створення спеціалізованих словників, в яких би містилась інформація лише одного типу: наприклад, тільки про написання слова, тільки про його походження, тільки про способи його поєднання з іншими словами і т. ін. Інший напрям – створення комплексних словників, які б уміщували якомога більше відомостей про слово: не лише давали б тлумачення його значень, граматичні характеристики, правила вимови та написання, але й описували б його смислові зв’язки з іншими словами, особливості його використання в різних стилях, його словотворчі можливості.

Різноманітні типи словників розробляються залежно від того, для кого вони призначені. Так, наприклад, існують **академічні словники**, які містять найповнішу інформацію про слово, та **навчальні**, які мають на меті навчити людину, яка оволодіває мовою, правильно використовувати слово. Є словники, адресовані усім, розраховані на будь-якого читача (наприклад, «Тлумачний словник української мови»), та **словники-довідники**, призначені для людей певних професій (наприклад, «Словник наголосів для працівників радіо та телебачення»). Особливий тип складають словники для різних технічних, прикладних цілей: наприклад, для машинного перекладу і т. ін.

Складання словників – праця кропітка і тривала. Сучасна лексикографія є цілою індустрією, яка, задовольняючи потребу в найрізноманітніших видах інформації про слово, активно використовує можливості сучасної комп’ютерної техніки.

- Які словники є у вас дома?

- Коли ви звертаєтеся до них?

- Ви звернули увагу, як побудовані словники?

- Хто їхній автор?

✔ З’ясуйте значення слів, поясніть тлумачення слова, а також спробуйте використати його у контексті

1. Долина-1.Рівна плоска місцевість, розташованаміж горбами чи горами.

Сонцегріє, вітервіє З поля на долину (Тарас Шевченко, І, 1951, 11);

2.Вниз (діалект)

Хома дивиться мовчки, потому цідить до нього [Андрія] згори в долину (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 56).

2. Праліс-Незайманий, предковічний, густийліс.

Гори Карпати, сповиті в синявімрякиабонепроглядні, густіпраліси, синіютьздалека(Ольга Кобилянська, І, 1956, 438);

3. Водоспад-падіння водного потоку річки з уступу;

Найвищийводоспад Українських Карпат — Прутський, повнависота 80 м.

2. Цитата

► Прочитайте вислів Олени Пчілки про Слово. Що вам у них сподобалось? Які джерела нам надають найбільш повну інформацію про слова?

Слово — то мудрості промінь,

Слово — то думка людська.

3. Проблемне запитання

- Які основні відомості про слово представлені в словниках?

4. Робота зі словниками

Підготуйте лінгвістичну доповідь за орієнтовним планом.

1. Назвати словник, з яким ви працюєте.

2. Як у ньому відбита інформативна функція?

3. Які норми української літературної мови відображені в зазначеному словнику?

4. Зробіть узагальнювальний висновок.

5. Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу

► Складіть план поданого матеріалу. Що нового ви дізналися про словники?

► Запишіть тлумачення понять *лексикографія* і *лексикологія*.

► Запишіть особливості лексикології і фразеології.

► Назвіть (письмово) типи словників.

► Прочитайте текст. Складіть план (письмово). Розкажіть за планом товаришу по парті.

Французький письменник Анатоль Франс назвав словник «усесвітом, розташованим у алфавітному порядку». Словник потрібен, коли не знаєш, як пишеться те чи те слово. Але це не головне. Словники — це не лише довідники, але й елемент національної культури: адже в слові втілено багато граней народного життя. Усе багатство й різноманіття лексичних запасів мови зібрано в словниках. Створення словників — завдання особливої галузі лінгвістичної науки — лексикографії. Словників багато й вони різноманітні.

Більшості людей відомі двомовні словники: до них ми звертаємося під час вивчення іноземних мов, перекладання текстів з однієї мови на іншу (наприклад, з української мови англійською).

Надзвичайно різноманітними є одномовні словники. Відомості про правильне написання слів можна дізнатися в орфографічному словнику, про те, як треба вимовляти слово,— в орфоепічному словнику (тобто словнику правильної літературної вимови).

Етимологічні та історичні словники описують походження слова, його шлях у мові, усі зміни, які відбулися з ним на цьому шляху.

Граматичні словники містять інформацію про морфологічні й синтаксичні властивості слова; у зворотних словниках слова розміщено за алфавітом їхніх кінцевих літер (іноді це потрібно для деяких лінгвістичних досліджень).

Існують також словники іншомовних слів, термінологічні, діалектні, словники мови письменників, словники мовленнєвих помилок і труднощів. Словник може охоплювати не всю лексику мови, а певні групи слів: такими є словники синонімів, антонімів, омонімів або паронімів.

Цей перелік був би неповним без двох типів словників, що мають найдавнішу лексикографічну традицію. Це тлумачні та ідеографічні словники. І в тих, і в інших пояснюється значення слова. Але в тлумачному словнику слова розміщено в алфавітному порядку, а в ідеографічному — за групами, які

виділяють на підставі деяких спільних властивостей речей та понять (наприклад, таких: «людина», «тварина», «дія», «фізична властивість» і т. ін.).

Складання словників — праця кропітка і тривала. Сучасна лексикографія є цілою індустрією, яка, задовольняючи потребу в найрізноманітніших видах інформації про слово, активно використовує можливості сучасної комп'ютерної техніки.

6. Робота з текстом

► Прочитайте текст. Передайте зміст про довідкові медіаресурси.

Поясніть пунктуацію в тексті.

ДОВІДКОВІ МЕДІАРЕСУРСИ

Електронні версії періодичних видань — електронний аналог друкованого журналу, доступний для перегляду на мобільних пристроях або комп'ютері; поширюється через Інтернет або на будь-яких носіях інформації (магнітних, оптичних, USB накопичувачах).

Особисті сторінки в Інтернеті, блоги й форуми. Суть роботи форуму, блогу полягає у створенні користувачами своїх тем з подальшим їх обговоренням шляхом розміщення повідомлень усередині цих тем; окремо взята тема, по суті, являє собою тематичну гостьову книгу; користувачі можуть коментувати заявлену тему, ставити питання й отримувати відповіді, а також самі відповідати на питання інших користувачів форуму, блогу, давати їм поради.

Сайти — сукупність логічно зв'язаних між собою веб-сторінок; зазвичай сайт в Інтернеті представляє собою масив пов'язаних даних, що має унікальну адресу, сприймається користувачем як єдине ціле.

Портали — сайт у комп'ютерній мережі, який дає користувачеві різні інтерактивні Інтернет-сервіси, які працюють у рамках цього сайту; веб-портал може складатися з декількох сайтів.

7. Робота зі словниками

► Проаналізуйте словники різних типів і скажіть, як у них відбито основні функції.

8. Письмова характеристика словника

► За поданою схемою складіть характеристику конкретного словника.

1. Вихідні дані про словник (повна назва його, автор чи колектив авторів, упорядник, кількість томів, місце видання, видавництво, рік видання).

2. Тип аналізованого словника, специфіка його побудови.

3. Завдання цього типу словника.

4. Коротка оцінка словника, визначення його практичної цінності. Елементи лексикографічної роботи

Складіть словникові статті до виділених у тексті слів.

Мова — універсальна, але користування нею вкрай *індивідуальне*. Це своєрідний енергопровід: від одного до іншого, від одного до багатьох (*П. Мовчан*).

Мова народу, народності чи діаспори — то генетичний код національної культури, запорука самобутності та самозбереження.

Рідна мова — це музика й малювання душі людської (*Д. Овсянико-Куликовський*).

9. Лексикографічне дослідження

► Після спостереження в роботі з конкретним словником зробіть висновок, як у ньому реалізовано основні функції — інформаційна й нормативна.

10. Рефлексія

- З якими функціями словників ви познайомились сьогодні на уроці? Доведіть це.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

1. Робота за підручником (впр. 12, 15 с.10-11).

2. Аналіз словника, що є в домашній бібліотеці, з погляду відбиття в ньому основних лексикографічних функцій.

3. Слова, що вам незрозумілі записуємо у зошит і конспектуємо значення.

Галасвіта-присл., діал. Невідомокуди; кудись.

Горілиць-, присл. Обличчям догори; протилежне ниць.

Достеменно-Уживається для вираження впевненості в чому-небудь

Дошкуляти-Виводити з терпіння, з рівноваги, досаждаючи словами, діями.

/спричиняти біль

Забарився-Виконувати, робити що-небудь із запізненням

Каблучка- Те саме, що перстень.

Непереливки-Важко, скрутно приходиться комусь.

Свавілля-Свавільна поведінка, свавільний вчинок.

4. Прочитайте текст. Зробіть висновок про важливість умінь систематизувати, зіставляти, аналізувати інформацію, яка міститься у джерелах, довідниках, ресурсах мережі Інтернет.

Шукай і знаходь

Яка найвища будівля у світі? Чого найбільше бояться комарі? Ще 20 років тому вам довелося б витратити не одну годину на пошук відповідей на ці запитання. Та з появою інтернет-пошуковиків їх можна знайти за лічені секунди. Інтернет зробив справжню революцію в пошуку інформації. У світі зареєстровано понад мільярд сайтів (2016 року). Фантастичне зростання кількості інформації- це водночас погана й хороша новина. Погана- бо неякісної інформації більшає, й це ускладнює пошук якісної. Хороша- бо існують пошуковики, які за 20 років навчилися ефективно фільтрувати необхідну інформацію.

Після натискання кнопки «ПОШУК» тисячі комп’ютерів за менш ніж секунду видають результати. 1998 року на один пошук витрачалося до 10 секунд.

Особливу увагу має заголовок на сторінці. Що точніше він збігається із запитом, то більше шансів побачити його першим у результатах.